DOMSTOLENS KENDELSE (Femte Afdeling)

13. juni 2006 *

I sag C-336/05,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 234 EF, indgivet af tribunal départemental des pensions militaires du Morbihan (Frankrig) ved afgørelse af 7. september 2005, indgået til Domstolen den 15. september 2005, i sagen

Ameur Echouikh

mod

Secrétaire d'État aux Anciens Combattants,

har

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, J. Makarczyk, og dommerne R. Schintgen (refererende dommer) og L. Bay Larsen,

* Processprog: fransk.

generaladvokat: M. Poiares Maduro,
justitssekretær: R. Grass,

idet Domstolen har til hensigt at træffe afgørelse ved begrundet kendelse i henhold til procesreglementets artikel 104, stk. 3, første afsnit,

og efter at have hørt generaladvokaten,

afsagt følgende

Kendelse

1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 40, 41 og 42 i samarbejdsaftalen mellem Det Europæiske Økonomiske Fællesskab og Kongeriget Marokko, som er undertegnet i Rabat den 27. april 1976 og godkendt på Fællesskabets vegne ved Rådets forordning (EØF) nr. 2211/78 af 26. september 1978 (EFT L 264, s. 1, herefter »samarbejdsaftalen«), af artikel 64 og 65 i Euro-Middelhavsaftalen om oprettelse af en associering mellem De Europæiske Fællesskaber og deres medlemsstater på den ene side og Kongeriget Marokko på den anden side, som er undertegnet i Bruxelles den 26. februar 1996 og godkendt på Fællesskabernes vegne ved Rådets og Kommissionens afgørelse 2000/204/EF, EKSF af 24. januar 2000 (EFT L 70, s. 1, herefter »associeringsaftalen«), samt af artikel 12 EF og artikel 14 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, som er undertegnet i Rom den 4. november 1950 (herefter »EMRK«).

2 Anmodningen om præjudiciel afgørelse er blevet fremsat i forbindelse med en sag mellem Ameur Echouikh og Secrétaire d'État aux Anciens Combattants i anledning af sidstnævntes afslag på at tildele Ameur Echouikh en militær invalidepension.

Retsforskrifter

Fællesskabsbestemmelser

3 Samarbejdsaftalens artikel 40, 41 og 42 indgår i aftalens afsnit III, som vedrører samarbejde på arbejdskraftområdet.

4 Samarbejdsaftalens artikel 40, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Hver medlemsstat skal tilstå arbejdstagere med marokkansk statsborgerskab, der er beskæftiget på dens område, en ordning, som for så vidt angår arbejdsvilkår og aflønning udelukker enhver forskelsbehandling på grund af nationalitet i forhold til dens egne statsborgere.«

5 Samme aftales artikel 41, stk. 1, bestemmer følgende:

»Med forbehold af bestemmelserne i de følgende stykker skal der over for arbejdstagere med marokkansk statsborgerskab og medlemmer af deres familie, der bor hos dem, anvendes en social sikringsordning, som udelukker enhver

forskelsbehandling på grund af nationalitet i forhold til statsborgere i de medlemsstater, hvor de er beskæftiget.«

6 Samarbejdsaftalens artikel 42, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Inden udgangen af det første år efter denne aftales ikrafttræden vedtager Samarbejdsrådet bestemmelser, som kan sikre anvendelsen af principperne i artikel 41.«

7 Associeringsaftalens artikel 64 og 65 er indeholdt i aftalens afsnit VI, der bl.a. vedrører samarbejde på det sociale område, kapitel I, som har overskriften »Bestemmelser vedrørende arbejdstagere«.

8 Associeringsaftalens artikel 64, stk. 1, bestemmer:

»Hver medlemsstat indrømmer arbejdstagere med marokkansk statsborgerskab, der er beskæftiget på dens område, en ordning, som for så vidt angår arbejdsvilkår, aflønning og afskedigelse udelukker enhver forskelsbehandling begrundet i nationalitet i forhold til dens egne statsborgere.«

9 Samme aftales artikel 65, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Med forbehold af bestemmelserne i de følgende stykker anvendes der på arbejdstagere med marokkansk statsborgerskab og medlemmer af deres familie,

der bor hos dem, en social sikringsordning, der udelukker enhver forskelsbehandling begrundet i nationalitet i forhold til statsborgere i de medlemsstater, hvor de er beskæftiget.

Begrebet social sikring omfatter alle grene af social sikring, som vedrører sygdoms-, barsels-, invaliditets- og aldersydelser samt ydelser til efterlevende, ydelser som følge af arbejdsulykker og erhvervssygdom, ydelser som følge af død, arbejdsløshedsydelser og familieydelser.

[...]«

10 Associeringsaftalens artikel 67, stk. 1, bestemmer:

»Inden udgangen af det første år efter denne aftales ikrafttræden vedtager Associeringsrådet bestemmelser, som kan sikre anvendelsen af principperne i artikel 65.«

11 I henhold til associeringsaftalens artikel 96, stk. 1, er denne aftale trådt i kraft den 1. marts 2000.

12 Artikel 96, stk. 2, bestemmer, at associeringsaftalen fra tidspunktet for sin ikrafttræden træder i stedet for samarbejdsaftalen.

EMRK

13 EMRK's artikel 14 er formuleret på følgende måde:

»Nydelsen af de i denne konvention anerkendte rettigheder og friheder skal sikres uden forskel på grund af køn, race, farve, sprog, religion, politisk eller anden overbevisning, national eller social oprindelse, tilhørsforhold til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel eller ethvert andet forhold.«

14 Artikel 1 i tillægsprotokollen til den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder (herefter »tillægsprotokollen«) har følgende ordlyd:

»Enhver fysisk eller juridisk person har ret til respekt for sin ejendom. [...]«

De nationale bestemmelser

15 Artikel L. 252-2 i code des pensions militaires d'invalidité et des victimes de la guerre (lov om militær invalidepension og krigsofre, herefter »loven«), der er indeholdt i denne lovs afsnit VII, som har overskriften »Visse udlændinges adgang [...] til at påberåbe sig bestemmelserne i denne lov«, lyder således:

»Bestemmelserne i denne lov kan påberåbes af personer med udenlandsk statsborgerskab og statsløse, der ikke fuldt ud er omfattet af bestemmelserne i

denne lov, når de inden den skade, de har påberåbt sig til støtte for retten til pension, har gjort tjeneste i den franske hær, enten som indkaldte eller som frivillige:

1. såfremt de har været ofre for forhold, som er indtruffet under omstændigheder, som fastsat i afsnit III, II. bog i lovens første del, i Frankrig eller under deres deportation fra Frankrig

2. såfremt de har følgelidelser, der kan tilskrives tvangsindrullering i Aksemagternes hære.

Deres franske retssuccessorer kan påberåbe sig de samme bestemmelser.

Disse personer mister deres rettigheder, såfremt de opgiver deres bopæl på det franske territorium eller de oversøiske territorier, der er nævnt i lovens artikel L. 137, eller hvis de efter ansøgning erhverver et andet statsborgerskab end deres oprindelige statsborgerskab eller fransk statsborgerskab.«

16 Lovens artikel L. 21 har følgende ordlyd:

»Pensionsansøgningerne kan indgives uden tidsmæssige frister.«

17 Artikel 71 i lov nr. 59-1454 af 26. december 1959 om finansloven for 1960 (JORF af 27.12.1959, s. 12363, herefter »lov af 26. december 1959«) har følgende ordlyd:

»I — Fra og med den 1. januar 1961 erstattes pensioner, renter og livsvarige ydelser, der betales over statsbudgettet eller budgettet for offentlige institutioner, som statsborgere fra lande eller områder, der har hørt til den franske union eller Fællesskabet, eller som har været under Frankrigs protektorat eller overhøjhed, har ret til i den periode, hvor de personligt kan nyde disse rettigheder, med årlige godtgørelser i franc, beregnet på grundlag af de gældende satser for de omhandlede pensioner eller tilskud på tidspunktet for deres omregning.

II — I hvert tilfælde fastsættes ved dekret under hvilke betingelser og frister godtgørelsesmodtagerene, der er nævnt i stk. 1, kan vælge at erstatte denne godtgørelse med en samlet engangsgodtgørelse, der svarer til det femdobbelte af den årlige godtgørelse.

[...]«

18 I en dom af 30. november 2001 udtalte Conseil d'État (Frankrig) følgende:

»I henhold til artikel L. 1 i code des pensions civiles et militaires de retraite (lov om pension til civile og militære tjenestemænd) [...] er pensionen en personlig og livsvarig økonomisk ydelse, som tilkommer de i denne artikel nævnte offentligt ansatte for den tjeneste, de har udført indtil ophøret af deres tjeneste. Cour [administrative d'appel de Paris] har derfor ikke begået en retlig fejl ved at fastslå, at disse pensioner skaber fordringer, der kan anses for at være ejendom i henhold til artikel 1 [...] i [...] tillægsprotokollen [...].

En sondring mellem personer i samme situation udgør en forskelsbehandling i henhold til bestemmelserne [...] i [EMRK's] artikel 14, hvis den ikke er ledsaget af objektive og rimelige begrundelser [...].

Det fremgår af selve ordlyden af artikel 71 [...] i lov af 26. december 1959, at statsborgerne fra de lande, der er nævnt dér, fra dette tidspunkt i stedet for deres pension i henhold til disse bestemmelser modtager en godtgørelse, der ikke kan forhøjes på de betingelser, der er fastsat i lov om pension til civile og militære tjenestemænd. Uden hensyn til, hvad lovgivers oprindelige hensigt, som fremgår af forarbejderne til disse bestemmelser, har været, har cour administrative d'appel de Paris derfor ikke begået en retlig fejl ved at fastslå, at denne artikel skaber en forskelsbehandling mellem pensionisterne alene på grund af deres nationalitet.

For de offentligt ansatte udgør pensionerne en opsat løn, der skal sikre dem materielle livsbetingelser, som svarer til deres tidligere tjenestes værdighed. Forskellen på situationen for tidligere offentligt ansatte i Frankrig, alt efter om de har fransk statsborgerskab eller er statsborgere fra stater, der er blevet uafhængige, retfærdiggør ikke — henset til pensionernes formål — en forskelsbehandling. Hvis det fremgår af forarbejderne til bestemmelserne [...] i artikel 71 i lov af 26. december 1959, at de bl.a. havde til formål at drage konsekvenserne af de i denne artikel nævnte landes uafhængighed og af den fra dette tidspunkt forskellige udvikling i disse landes og Frankrigs økonomi, hvilket gjorde det uberettiget at forhøje disse pensioner på grundlag af udviklingen i lønninger, der blev udbetalt til franske tjenestemænd, kan den forskelsbehandling, som de alene på grund af nationaliteten skaber mellem de pensionsberettigede, ikke anses for at hvile på et kriterium, der er foreneligt med dette formål. Da disse bestemmelser derfor er uforenelige med bestemmelserne [...] i [EMRK's] artikel 14, har cour administrative d'appel de Paris ikke begået en retlig fejl ved at fastslå, at de ikke kunne retfærdiggøre det afslag, som forsvarsministeren havde givet på den ansøgning, X havde indgivet [...]«

19 De nationale bestemmelser blev ændret i december 2002, men en udenlandsk statsborger, der befinder sig i en situation som den, Ameur Echouikh befinder sig i, er ikke omfattet af disse ændringer.

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

20 Det fremgår af akterne i hovedsagen, at Ameur Echouikh, som er en marokkansk statsborger, der er født i 1930 og har bopæl i Frankrig, gjorde tjeneste i den franske hær fra den 19. august 1949 til den 16. august 1964.

21 Den 28. januar 2002 ansøgte han i henhold til lovens artikel L. 252-2 om militær invalidepension på grund af følgelidelser efter en sygdom, der var blevet opdaget den 26. februar 1953 i Saigon, hvor han befandt sig i tjenestens interesse i den franske hær.

22 Selv om denne ansøgning var blevet gjort til genstand for en midlertidig erklæring, der foreslog en ret til pension beregnet på grundlag af en invaliditetsgrad på 10%, som kunne henføres til sygdom pådraget i tjenesten, afslog forsvarsministeren ved afgørelse af 24. maj 2004 ansøgningen med den begrundelse, at den henhørte under artikel 71 i lov af 26. december 1959, i henhold til hvilken Den Franske Republik fra og med den 1. januar 1961 var ophørt med at anerkende enhver ny rettighed i henhold til denne lov for de deri nævnte statsborgere fra tredjelande, herunder Kongeriget Marokko.

23 Den 6. juli 2004 anlagde Ameur Echouikh sag til prøvelse af denne afgørelse ved tribunal départemental des pensions militaires du Morbihan.

24 Til støtte for sit søgsmål har Ameur Echouikh gjort gældende, at det står fast, at han har bopæl på fransk område, og at den skadetilføjelse, han har påberåbt sig til støtte for sin pensionsansøgning, er en følge af hans tjeneste i den franske hær. Da han således opfylder alle de betingelser, der er fastsat i den nationale lovgivning, med undtagelse af betingelsen om fransk statsborgerskab, for at kunne modtage den ansøgte ydelse, udgør det nævnte afslag en tilsidesættelse af princippet om forbud mod enhver forskelsbehandling på grund af nationalitet, der navnlig fremgår af associeringsaftalen og af EMRK, da afslaget på pension udelukkende er støttet på den omstændighed, at han er marokkansk statsborger.

25 Samtidig med at vedkommende regeringsvalgte kommissær ved den forelæggende ret erkender, at der ikke ville være noget til hinder for at tildele Ameur Echouikh den pension, som han har ansøgt om, hvis han havde fransk statsborgerskab, har kommissæren derimod anført, at Ameur Echouikh, da han ikke længere er tilknyttet den franske hær, ikke med føje kan påberåbe sig associeringsaftalen, da denne aftales artikel 64 kun omfatter arbejdstagere med marokkansk statsborgerskab, der er »beskæftiget« på værtsmedlemsstatens område, idet dette udtryk betyder, at den berørte skal udøve erhvervsmæssig virksomhed som lønmodtager. Samme aftales artikel 65 kan ganske vist finde anvendelse på det sociale sikringsområde, men den foreliggende sag vedrører alene anvendelsen af de nationale bestemmelser om militær invalidepension og rettighederne for statsborgere fra stater, der tidligere henhørte under fransk suverænitet.

26 Det er på den baggrund, at tribunal départemental des pensions militaires du Morbihan har besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Har [associerings]aftalens artikel 64 og 65 direkte virkning?

2) Såfremt denne [associerings]aftale [...] af den ene eller den anden grund ikke kan finde anvendelse i nærværende sag, har artikel 40, 41 og 42 i samarbejdsaftalen, som erstattes af associeringsaftalen [...], da direkte virkning?

3) Omfattes en marokkansk statsborger, der har gjort militærtjeneste i en medlemsstat, også uden for dennes territoriale grænser, af kategorien »arbejdstagere« som omhandlet i associeringsaftalens artikel 64 og 65 og samarbejdsaftalens artikel 40, 41 og 42 [...]?

4) Kan en marokkansk statsborger, uafhængigt af den direkte virkning af bestemmelserne i disse aftaler undertegnet i 1976 og 1996 med Kongeriget Marokko, såfremt han omfattes af kategorien »arbejdstagere«, som omhandlet i de nævnte bestemmelser vedrørende den fællesskabsretlige retsorden, påberåbe sig direkte anvendelighed af det generelle princip om forbud mod forskelsbehandling på grundlag af nationalitet som sikret ved artikel 12 [...] EF og artikel 14 i [EMRK]?

5) Omfattes militær invalidepension, som en marokkansk statsborger, der har gjort militærtjeneste i en medlemsstat, ansøger om på grundlag af følgelidelser efter en ulykke eller en sygdom, der er indtruffet under hans militærtjeneste, af kategorien aflønning som omhandlet i [associeringsaftalens] artikel 64 eller af kategorien sociale sikringsydelser i nævnte aftales artikel 65?

6) Er associeringsaftalens artikel 64 og 65, og før denne aftales ikrafttræden, artikel 40, 41 og 42 i samarbejdsaftalen [...], eller såfremt dette ikke er tilfældet

[...] artikel 12 [EF] [...] og artikel 14 i [EMRK] [...] til hinder for, at en medlemsstat kan påberåbe sig restriktive nationale lovbestemmelser vedrørende en marokkansk statsborgers nationalitet og:

— nægte ham ret til en militær invalidepension, som staten ellers ville have ydet nationale statsborgere, der som den marokkanske statsborger har fast bopæl på statens område, og som befinder sig i samme situation og har forrettet militærtjeneste på de samme betingelser?

— forskelsbehandle ham i forhold til landets egne statsborgere med hensyn til tildeling, beregningsmetode og varighed af den militære pension, der ydes til godtgørelse af følgelidelser efter ulykker eller sygdomme, som kan tilskrives militærtjenesten?

7) Kan den omstændighed, at den berørte ikke arbejder på tidspunktet for ansøgningen om pension, og at ulykken eller sygdommen, som ligger til grund for ansøgningen, er indtruffet i en tidligere aktiv tjenesteperiode, i det foreliggende tilfælde fra den 19. august 1949 til den 16. august 1964, uden for de territoriale grænser til den medlemsstat, for hvilken han forrettede militærtjeneste, i det foreliggende tilfælde i Saigon, ændre svarene på ovennævnte spørgsmål?«

Om formaliteten med hensyn til anmodningen om præjudiciel afgørelse

27 I sit skriftlige indlæg, der er indleveret til Domstolen, har den franske regering anført, at der ikke er anledning til, at Domstolen besvarer de forelagte spørgsmål.

28 Efter en dom af 10. august, hvori Conseil d'État udtalte, at bestemmelserne i artikel 71 i lov af 26. december 1959 ikke er til hinder for, at en pensionsansøgning, der endda var fremsat efter den 1. januar 1961, undersøges i lyset af de rettigheder i henhold til pensionslovgivningen, som den berørte har på datoen for sin ansøgning, har de kompetente nationale myndigheder den 12. december 2005 besluttet at efterkomme Ameur Echouikhs ansøgning. Ameur Echouikh har således i det hele fået medhold, hvilket betyder, at den sag, der verserer for den forelæggende ret, fra dette tidspunkt helt har mistet sin genstand.

29 Som svar på et spørgsmål fra Domstolens Justitskontor, hvorved tribunal départemental des pensions militaires du Morbihan blev spurgt, om den under disse omstændigheder havde til hensigt at fastholde sin anmodning om præjudiciel afgørelse, har præsidenten for denne ret anført, at der ifølge oplysninger, som Ameur Echouikh havde givet under retsmødet den 2. februar 2006, for det første endnu ikke var blevet truffet nogen foranstaltninger for, at Ameur Echouikh kunne modtage den ansøgte invaliditetspension, og for det andet, at de kompetente myndigheder ikke var indstillet på at betale ham morarenter, hvilket betød, at han ikke ville opgive sagen.

30 Præsidenten for den forelæggende ret har tilføjet, at selv hvis pensionen var blevet tildelt under disse omstændigheder på grundlag af en afgørelse truffet af en national ret, som vedrørte en tunesisk statsborger, og som ikke formelt annullerede de relevante administrative bestemmelser, var de forelagte spørgsmål stadig relevante, navnlig med henblik på vurderingen af den fejlagtige karakter — i lyset af de fællesskabsretlige krav — af forsinkelsen fra de franske myndigheders side med hensyn til imødekommelse af pensionsansøgningen, der var indgivet den 28. januar 2002 af Ameur Echouikh, alene med den begrundelse, at han havde marokkansk statsborgerskab, en forsinkelse, der indtil i dag ikke er blevet afhjulpet.

31 Derfor besluttede tribunal départemental des pensions militaires du Morbihan den 2. februar 2006 ikke at trække sin anmodning om præjudiciel afgørelse tilbage.

32 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens faste praksis, at det udelukkende tilkommer de nationale retter, for hvilke tvisten er indbragt, og som har ansvaret for den retsafgørelse, der skal træffes, på grundlag af omstændighederne i den konkrete sag at vurdere, såvel om en præjudiciel afgørelse er nødvendig for, at de kan afsige dom, som relevansen af de spørgsmål, de forelægger Domstolen (jf. bl.a. dom af 13.3.2001, sag C-379/98, PreussenElektra, Sml. I, s. 2099, præmis 38, og af 12.6.2003, sag C-112/00, Schmidberger, Sml. I, s. 5659, præmis 31).

33 Da der ikke er noget holdepunkt i sagen for, at den fortolkning af fællesskabsretten, som den nationale ret har anmodet om, klart ikke har nogen forbindelse med sagens realitet eller genstand, eller for, at det problem, der er redegjort for i forelæggelsesafgørelsen, er hypotetisk, påhviler det Domstolen at tage stilling til de spørgsmål, som den forelæggende ret har stillet.

Om de præjudicielle spørgsmål

34 I henhold til procesreglementets artikel 104, stk. 3, første afsnit, kan Domstolen, såfremt besvarelsen af et præjudicielt spørgsmål klart kan udledes af retspraksis, efter at have hørt generaladvokaten på ethvert tidspunkt træffe afgørelse ved begrundet kendelse under henvisning til den pågældende retspraksis. Domstolen finder, at dette er tilfældet i hovedsagen.

35 Med de syv spørgsmål, der behandles under ét, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om samarbejdsaftalens artikel 40, 41 og 42, associeringsaftalens artikel 64 og 65 samt artikel 12 EF og artikel 14 i EMRK skal fortolkes

således, at de er til hinder for, at en værtsmedlemsstat nægter at tildele en marokkansk statsborger, der har gjort tjeneste i denne stats hær, og som har bopæl på dens område, en militær invalidepension alene med den begrundelse, at den pågældende er marokkansk statsborger.

36 Indledningsvis skal det fastslås, at det i betragtning af dels bestemmelserne i associeringsaftalens artikel 96, hvorefter denne fra tidspunktet for sin ikrafttræden, dvs. den 1. marts 2000, træder i stedet for samarbejdsaftalen, dels den omstændighed, at Ameur Echouikh har indgivet sin pensionsansøgning den 28. januar 2002, alene er associeringsaftalen, der kan finde anvendelse ratione temporis på hovedsagens faktiske omstændigheder.

37 I betragtning af arten af den ydelse, som der er ansøgt om i det foreliggende tilfælde, skal der desuden tages udgangspunkt i en undersøgelse af betingelserne for anvendelse af associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit.

38 Med henblik på at give den forelæggende ret et nyttigt svar, skal der først tages stilling til spørgsmålet, om den nævnte bestemmelse i associeringsaftalen kan påberåbes af en borger for en national domstol, og i bekræftende fald skal omfanget af det i denne bestemmelse indeholdte princip om forbud mod forskelsbehandling derefter fastlægges.

Om den direkte virkning af associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit

39 Det bemærkes, at det fremgår af fast retspraksis, at samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1, har direkte virkning, således at de borgere, der er omfattet af bestemmelsen, kan påberåbe sig den ved de nationale domstole (jf. dom af 31.1.1992, sag C-18/90,

Kziber, Sml. I, s. 199, præmis 15-23, af 20.4.1994, sag C-58/93, Yousfi, Sml. I, s. 1353, præmis 16-19, og af 3.10.1996, sag C-126/95, Hallouzi-Choho, Sml. I, s. 4807, præmis 19 og 20, kendelse af 12.2.2003, sag C-23/02, Alami, Sml. I, s. 1399, præmis 22, og af 27.4.2004, sag C-358/02, Haddad, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 26; jf. endvidere analogt dom af 5.4.1995, sag C-103/94, Krid, Sml. I, s. 719, præmis 21-24, og af 15.1.1998, sag C-113/97, Babahenini, Sml. I, s. 183, præmis 17 og 18, vedrørende artikel 39, stk. 1, i samarbejdsaftalen mellem Det Europæiske Økonomiske Fællesskab og Den Demokratiske Folkerepublik Algeriet, undertegnet i Algier den 26.4.1976 og godkendt på Fællesskabets vegne ved Rådets forordning (EØF) nr. 2210/78 af 26.9.1978 (EFT L 263, s. 1, herefter »aftalen EØF-Algeriet«), hvilken bestemmelse har samme ordlyd som nævnte artikel 41, stk. 1).

40 Som Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber med rette har anført, kan denne retspraksis fuldt ud overføres på associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, der har en ordlyd, som er identisk med ordlyden af samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1, idet associeringsaftalen i øvrigt forfølger formål, der står i direkte forlængelse af de formål, som samarbejdsaftalen er baseret på.

41 Det skal tilføjes, at i henhold til den retspraksis, der er nævnt i denne kendelses præmis 39, har samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1, og artikel 39, stk. 1, i aftalen EØF-Algeriet, som fastsætter et forbud mod enhver form for forskelsbehandling på grundlag af nationalitet på området for social sikring af marokkanske og algeriske statsborgere i forhold til værtsmedlemsstatens statsborgere, direkte virkning til trods for den omstændighed, at Samarbejdsrådet, som er nævnt i disse aftaler, ikke har truffet foranstaltninger til gennemførelse af samarbejdsaftalens artikel 42, stk. 1, og artikel 40, stk. 1, i aftalen EØF-Algeriet vedrørende gennemførelsen af de principper, der er nævnt henholdsvis i disse aftalers artikel 41 og artikel 39 (dom af 4.5.1999, sag C-262/96, Sürül, Sml. I, s. 2685, præmis 66).

42 Af samme grunde gælder de samme betragtninger for associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, således at den omstændighed, at Associeringsrådet, som er oprettet ved denne aftales artikel 67, stk. 1, ikke har truffet nogen afgørelse, ikke er relevant.

Om rækkevidden af associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit

43 Med henblik på at fastlægge rækkevidden af det princip om forbud mod forskelsbehandling, der er nævnt i associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, skal det undersøges, dels om en person, der befinder sig den situation, som A meur Echouikh befinder sig i, er »arbejdstager« i henhold til denne bestemmelse, dels om en militær invalidepension som den, der er omhandlet i hovedsagen, henhører under området for »social sikring« i henhold til samme bestemmelse.

44 Hvad for det første angår den nævnte bestemmelses personelle anvendelsesområde har Domstolen allerede udtalt, at begrebet »arbejdstagere«, der er nævnt i samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1, omfatter såvel erhvervsaktive arbejdstagere som arbejdstagere, der har forladt arbejdsmarkedet efter at have nået en sådan alder, at de har krav på alderspension, eller efter at have været udsat for en af de begivenheder, der giver ret til ydelser inden for andre sociale sikringsgrene (jf. navnlig Kziber-dommen, præmis 27, og Alami-kendelsen, præmis 27).

45 Da samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1, og associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, er affattet i enslydende vendinger, kan denne retspraksis overføres analogt på sidstnævnte bestemmelse.

46 Den omstændighed, at Ameur Echouikh var ophørt med at arbejde, da han indgav sin invalidepensionsansøgning, kan derfor ikke udelukke ham fra nævnte bestemmelses personelle anvendelsesområde.

47 Hvad angår den omstændighed, at han har været beskæftiget i værtsmedlemsstatens hær, har Domstolen allerede udtalt, at en person, der i en periode gør såvel tvungen som frivillig militærtjeneste, skal anses for at være »arbejdstager« i betragtning af det underordnelsesforhold, som karakteriserer udførelsen af hans ydelser i hærens tjeneste, for hvilke han modtager betaling (jf. i denne retning analogt dom af 13.11.1997, sag C-248/96, Grahame og Hollanders, Sml. I, s. 6407, præmis 27-33).

48 Da det er ubestridt, at Ameur Echouikh er en marokkansk statsborger, som har udøvet lønnet virksomhed i Frankrig, som er den medlemsstat, han har bopæl i, må han under disse omstændigheder anses for at være »arbejdstager« i henhold til associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit.

49 Hvad for det andet angår det materielle anvendelsesområde for princippet om forbud mod forskelsbehandling, der er nævnt i associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, skal det fastslås, at artikel 65, stk. 1, andet afsnit, udtrykkeligt nævner invaliditetsydelser som en af de sociale sikringsgrene, der er omfattet af nævnte artikel.

50 Domstolen har desuden tidligere (Kziber-dommen, præmis 25, Yousfi-dommen, præmis 24, og Hallouzi-Choho-dommen, præmis 25, Alami-kendelsen, præmis 23, og Haddad-kendelsen, præmis 27, samt analogt Krid-dommen, præmis 32, og Babahenini-dommen, præmis 26) udtalt, at udtrykket »social sikring«, der er indeholdt i samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1, skal forstås på samme måde som det identiske udtryk, der er indeholdt Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 af 14. juni

1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger på arbejdstagere, selvstændige erhvervsdrivende og deres familiemedlemmer, der flytter inden for Fællesskabet, som ændret og ajourført ved Rådets forordning (EF) nr. 118/97 af 2. december 1996 (EFT 1997 L 28, s. 1, herefter »forordning nr. 1408/71«).

51 Af de samme grunde som dem, der er anført i denne kendelses præmis 40 og 45, kan denne retspraksis overføres analogt på associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit.

52 Artikel 4, stk. 1, i forordning nr. 1408/71 opregner de sociale sikringsgrene, som forordningen finder anvendelse på, herunder udtrykkeligt — i nævnte stk. 1, litra b) — »ydelser ved invaliditet«.

53 Ydelser som dem, der er omhandlet i hovedsagen, henhører følgelig under det materielle anvendelsesområde for associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit.

54 De omstændigheder, som den forelæggende ret har fremhævet, hvorefter den sygdom, som Ameur Echouikhs ansøgning om invalidepension støttes på, opstod i en meget tidligere periode, nemlig i løbet af årene 1949 til 1964, som blev tilbagelagt uden for værtsmedlemsstatens territoriale grænser, kan ikke påvirke denne konklusion. Det er nemlig for det første ubestridt, at den beskæftigelsesperiode, der blev taget hensyn til ved beregningen af ydelsen, hvorunder den sygdom, der

begrunder nævnte ansøgning, opstod, blev tilbagelagt i selve statens tjeneste, som var vedkommendes arbejdsgiver, således at der i det foreliggende tilfælde var en nær tilknytning mellem ham og den pågældende medlemsstat (jf. i denne retning dom af 30.3.1993, sag C-282/91, De Wit, Sml. I, s. 1221, præmis 21). For det andet udgør den sygdom, der opstod i den nævnte periode, en situation, der indtrådte, før associeringsaftalen trådte i kraft, men hvis fremtidige virkninger, såsom muligheden for at modtage en militær invalidepension på grundlag af følgesygdomme efter denne sygdom, reguleres af aftalen og navnlig af dennes artikel 65, stk. 1, fra denne aftales ikrafttræden, idet anvendelsen af associeringsaftalen på en sådan pensionsansøgning ikke kan anses for at påvirke en situation, der er opstået før denne ikrafttræden (jf. i denne retning analogt dom af 29.1.2002, sag C-162/00, Pokrzeptowicz-Meyer, Sml. I, s. 1049, præmis 49-52).

55 Endelig fremgår det ligeledes af fast retspraksis, at det i samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1, fastsatte princip om udelukkelse af enhver forskelsbehandling på grund af nationalitet på området for social sikring af vandrende marokkanske arbejdstagere og medlemmer af deres familie, der bor hos dem, i forhold til statsborgere i de medlemsstater, hvor de er eller har været beskæftiget, betyder, at de personer, som er omfattet af denne bestemmelse, skal behandles som om de var statsborgere i de pågældende medlemsstater (jf. navnlig Hallouzi-Choho-dommen, præmis 35, og Alami- kendelsen, præmis 30).

56 Dette princip indebærer derfor, at de personer, som henhører under anvendelsesområdet for den nævnte bestemmelse i samarbejdsaftalen, kan gøre krav på sociale sikringsydelser under de samme betingelser som værtsmedlemsstatens statsborgere, og at sidstnævntes lovgivning ikke kan pålægge dem supplerende eller strengere betingelser end dem, der finder anvendelse på medlemsstatens egne statsborgere (jf. navnlig Hallouzi-Choho-dommen, præmis 36, Alami-kendelsen, præmis 31, samt, analogt, Babahenini-dommen, præmis 29, og Sürül-dommen, præmis 97).

57 Det må derfor anses for uforeneligt med det nævnte princip om forbud mod forskelsbehandling, såfremt det ikke alene kræves af de personer, der er omfattet af samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1, at de skal opfylde betingelsen om at være statsborgere i den pågældende medlemsstat, men også skal opfylde enhver anden betingelse, som landets egne statsborgere ikke skal opfylde (jf. Hallouzi-Choho-dommen, præmis 37, Alami- kendelsen, præmis 32, samt, analogt, Babahenini-dommen, præmis 30).

58 Af de grunde, der er anført i denne kendelses præmis 40, 45 og 51, kan de samme overvejelser overføres analogt på associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit.

59 I det foreliggende tilfælde er det ubestridt, at de omhandlede nationale bestemmelser forhindrer tildeling af en militær invalidepension til en marokkansk statsborger alene på grund af ansøgerens nationalitet.

60 Det fremgår derfor, at sådanne bestemmelser er uforenelige med princippet om forbud mod forskelsbehandling, der fremgår af associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit. Det følger nemlig af dette princip, at en marokkansk statsborger, der har gjort tjeneste i værtsmedlemsstatens hær, på hvis område han har bopæl og således opfylder alle de krævede betingelser med undtagelse af nationalitetsbetingelsen for dér at kunne modtage en ydelse som den, der er omhandlet i hovedsagen, ikke kan nægtes denne ydelse alene på grund af hans nationalitet (jf. analogt navnlig Krid-dommen, præmis 40, og Babahenini-dommen, præmis 31).

61 På denne baggrund er der ikke anledning til at behandle de andre aspekter af de præjudicielle spørgsmål.

62 For det første bemærkes, at da associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, kan påberåbes for de nationale retter af en marokkansk statsborger som Ameur Echouikh for at udelukke anvendelsen af bestemmelser i national ret, der er ugunstige for ham, er det heller ikke nødvendigt at fortolke samme aftales artikel 64.

63 Herefter bemærkes, at artikel 12 EF, der forankrer det generelle princip om forbud mod forskelsbehandling på grund af nationalitet, kun kan anvendes selvstændigt på forhold omfattet af fællesskabsretten, for hvilke traktaten ikke indeholder særlige bestemmelser om forbud mod forskelsbehandling (jf. i denne retning navnlig Sürül-dommen, præmis 64, dom af 26.6.2003, sag C-422/01, Skandia og Ramstedt, Sml. I, s. 6817, præmis 61, og af 16.2.2006, sag C-185/04, Öberg, Sml. I, s. 1453, præmis 25). Dette generelle princip finder et særligt udtryk på området for social sikring, bl.a. i associeringsaftalens artikel 65.

64 Endelig bemærkes, at grundrettighederne ifølge fast retspraksis (jf. navnlig Schmidberger-dommen, præmis 71, 72 og 73 og den deri nævnte retspraksis) hører til de almindelige retsgrundsætninger, som Domstolen skal beskytte, og at Domstolen i den forbindelse lader sig inspirere af de fælles forfatningsmæssige traditioner i medlemsstaterne samt de anvisninger i form af internationale traktater om beskyttelse af menneskerettighederne, som medlemsstaterne har været med til at udarbejde, eller som de senere har tiltrådt, idet EMRK herved er af særlig betydning. De principper, der kan udledes af denne retspraksis, er atter blevet bekræftet ved præamblen til den europæiske fællesakt, og siden ved EU-traktatens artikel F, stk. 2. Det følger heraf, at foranstaltninger, som er uforenelige med overholdelsen af de ved konventionen anerkendte og sikrede menneskerettigheder, ikke er tilladte i Fællesskabet.

65 Det er dog i denne forbindelse tilstrækkeligt at bemærke, at den fortolkning, som denne kendelse giver med hensyn til associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, er i overensstemmelse med kravene i EMRK's artikel 14 og artikel 1 i tillægsprotokollen, som navnlig fortolket af Den Europæiske Menneskeretsdomstol i dens dom i sagen Gaygusuz mod Østrig af 16. september 1996 (*Recueil des arrêts et décisions* 1996-IV, s. 1129), således at Domstolen forsyner den forelæggende ret med alle de fortolkningselementer, der er nødvendige, for at den kan vurdere den omhandlede nationale lovgivnings forenelighed med grundrettighederne, hvis overholdelse Domstolen sikrer, som f.eks. dem, der garanteres ved EMRK.

66 På baggrund af ovenstående skal de forelagte spørgsmål besvares med, at associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, skal fortolkes således, at den er til hinder for, at en værtsmedlemsstat nægter at tildele en marokkansk statsborger, der har gjort tjeneste i denne stats hær, og som har bopæl på dens område, en militær invalidepension alene med den begrundelse, at den pågældende er marokkansk statsborger.

Sagens omkostninger

67 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Femte Afdeling) for ret:

Artikel 65, stk. 1, første afsnit, i Euro-Middelhavsaftalen om oprettelse af en associering mellem De Europæiske Fællesskaber og deres medlemsstater på den ene side og Kongeriget Marokko på den anden side, som er undertegnet i Bruxelles den 26. februar 1996 og godkendt på Fællesskabernes vegne ved Rådets og Kommissionens afgørelse 2000/204/EF, EKSF af 24. januar 2000, skal fortolkes således, at den er til hinder for, at en værtsmedlemsstat nægter at tildele en marokkansk statsborger, der har gjort tjeneste i denne stats hær, og som har bopæl på dens område, en militær invalidepension alene med den begrundelse, at den pågældende er marokkansk statsborger.

Underskrifter